

Samuel D. Kassow

Who Will Write Our History?

Emanuel Ringelblum, the Warsaw Ghetto,
and the Oyneg Shabes Archive, Indiana University Press 2007

Af Jan Schwarz

Hundredvis af studerende, jøder og ikke-jøder, flokkes til Holocaust kurser på snesevis af amerikanske universiteter. I Washington DC tiltrækker det statsstøttede Holocaust Museum hundredvis af besøgende hver eneste dag. Her bliver man udsat for et bombardement af billeder, tekst, og genstande – en tysk kreaturvogn der blev brugt til at transportere jøder til udryddelseslejre, og en dansk fiskerbåd der bragte jøder i sikkerhed i Sverige. Dette rædselskabinet, (med en enkelt dansk undtagelse), er blevet en fast bestanddel af turisternes dannelsesrejse til den amerikanske hovedstad. Holocaust er et sort hul i vores bevidsthed. Uanset hvor mange fotografier af udmagrede lig og bjerge af afskåret hår vi konfronteres med forbliver det en abstraktion. Derfor er dagbøger og memoirer der formidler tragediens menneskelige dimension så vigtige. I Alexandra Garbarinis *Numbered Days: Diaries and the Holocaust* (Yale University Press 2006), som analyserer hundrede upublicerede jødiske dagbøger skrevet på polsk, fransk og tysk under anden verdenskrig kommer man helt tæt på de individuelle ofre.

En anden akademisk bog, der formår at etablere en forbindelse til individuelle jøder i ghettoer og KZ-lejre, er Samuel Kassows *Who Will Write Our History? Emanuel Ringelblum, the Warsaw Ghetto, and the Oyneg Shabes Archive*, om historikeren Emanuel Ringelblum der iværksatte det såkaldte *Oyneg Shabes*-arkiv i Warszawa-ghettoen. *Oyneg Shabes* (Sabbatens glæde) var et kodenavn for gruppen der mødtes på sabbatten. Under ghettoens ekstreme for-

Emanuel Ringelblum. Født 21. november 1900 – død 7. marts 1944.

hold, lykkedes det historikeren Emanuel Ringelblum at organisere en gruppe intellektuelle til at indsamle materiale om tyskerne forbrydelser, og den jødiske befolknings sociale, kulturelle og religiøse dagligliv. Ringelblums formål var at registrere i den mindste detalje og fra så mange synsvinkler som muligt de forandringer der fandt sted i det daglige liv i ghettoen. Af de hundreder personer der bidrog til *Oyneg Shabes* overlevede kun tre medlemmer.

Hvad er grunden til at navnet Emanuel Ringelblum i dag stort set er ukendt i den akademiske verden og bredere offentlighed på nær et fåtal af jiddishister og Holocaust overlevende? Det skyldes først og fremmest, at det meste af arkivmaterialet er skrevet på jiddish eller polsk. Der findes stadig kun få engelske oversættelser af publiceret materiale, der har været tilgængeligt siden 1940'erne. Arkivet blev begravet i mælkejunger og tinbokse i 1942 og 1943. To af disse beholdere blev gravet op i 1946 og 1950, og det viste sig at en del af materialet var ødelagt eller svært dechifrerbart på grund af vandskade. Alligevel blev omkring 35.000 dokument sider arkiveret i det Jødiske Historiske Institut i Warszawa. Først i de sidste ti år er man begyndt at restaurere materialet. Et komplet katalog over indholdet findes stadig ikke. Ganske få forskere har arbejdet med dette materiale som kræver at man mestrer 4-5 sprog og har et solidt kendskab til den historiske kontekst der karakteriserer otte hundrede års jødisk historie i Polen.

Samuel Kassow, en historiker med speciale i moderne russisk historie, tager i sin bog udgangspunkt i Ringelblums biografi og mellemkrigstidens rige polsk-jødiske liv (en tredjedel af bogen) som må siges at være en forudsætning for Ringelblums initiativ til skabelse af *Oyneg Shabes* arkivet. Politiske og kulturelle bevægelser som bundisme, zionisme, kommunisme og jiddishisme påvirkede Ringelblums historiske studier og græsrodsarbejde som medlem af det venstreorienterede *Poalei Zion*. Dette zionistiske parti forenede troskab over for Moskva med målsætningen om at den jødiske fremtid lå i en jødisk stat i Palæstina. Netop fordi Kassow giver en grundig beskrivelse af intellektuelle og akademiske kontekster i mellemkrigstidens polsk-jødiske samfund, lykkes det ham at vise hvordan denne baggrund ledte Ringelblum til organiseringen af det kolossale arkivarbejde i Warszawa-ghettoen. Han giver en grundig beskrivelse af Ringelblum fra hans fødsel i 1900 i den øst-galiciske by Buczacz som også den hebraiske forfatter Shmuel Y. Agnon kom fra og genskabte i sit litterære værk. To jødiske historikere kom til at få stor indflydelse på Ringelblums intel-

Arkivmaterialet bliver gravet frem efter krigen.

geren af den moderne jødiske historiografi, Shimen Dubnov (1860-1941) og den polsk-jødiske historiker Isaac Schiper (1884-1943). Begge historikere brød med det nittende århundredes tysk-jødiske historikeres *Wissenschaft des Judentums* ved at fokusere på jøden som menigmand, den jiddishtalende *poshete yid* (almindelige jøde), hvis daglige liv de søgte at kortlægge ved hjælp af folkløse, etnografi og den såkaldte *Alltagsgeschichte* (historien om det daglige liv). Disse jødiske historikere var tæt tilknyttet den jiddishe kulturelle renæssance der udfoldede sig i jiddish litteratur og teater i Polen, USA og Sovjetunionen i mellemkrigstiden.

Ved grundlæggelsen af YIVO i 1925 fik det historiske studium af de ashkenaziske jøder (central og østeuropæiske jøder) en institutionel adresse der blev en magnet for jødiske intellektuelle og forfattere der så det som deres mission at rekonstruere det folkelige univers som især kom til udfoldelse på jiddish. En vigtig del af YIVO's arbejde var at samle materiale om lokale forhold i de jødiske shtetler (småbyer) i Central- og Østeuropa. Man benyttede sig af en græsrodsbevægelse bestående af de såkaldte *zamlers* (indsamlere) der på YIVO's opfordring sendte materiale til hovedkvarteret i Vilna: bykrøniker, sange, eventyr, melodier, religiøse skikke, topografi, arkitektur etc. De ledende jødiske forskere indenfor historie, folkløse, lingvistik, økonomi og litteratur var tilknyttet YIVO der fungerede som et uofficielt jø-

disk universitet i mellemkrigstidens Polen. Ringelblums doktorafhandling som blev udgivet i 1932, analyserede jødisk liv i Warszawa i overgangen fra middelalder til den moderne periode. Han bidrog til polske og jiddiske akademiske tidsskrifter samtidig med at han var aktivt involveret i politisk og kulturelt arbejde i YIVO og *Poalei Zion*.

Da Ringelblum startede projektet kort efter at Warszawa-ghettoen var etableret i november 1940 var formålet ud over at dokumentere dagliglivet i ghettoen at indsamle materiale der kunne dokumentere de tyske forbrydelser. Ideen var at materialet senere ville kunne bruges som vidnesbyrd i retssager mod de tyske gerningsmænd og deres hjælpere. Ringelblum understregede over for Hersh Wasser, der var en af de tre overlevende: "Vores opgave er at samle så meget materiale som muligt, så kan de sortere og bearbejde det efter krigen." I materialet der blev reddet efter krigen finder man papirer fra undergrundspresen, dokumenter fra *Judenrat*, tegninger, sporgovnsbilletter, rationeringskort, teaterplakater, invitationer til koncerter og foredrag, journalistiske reportager, litterære arbejder, dagbøger, memoirer og meget andet. Der er essays om ghettoteatret og cafeer, og rapporter om hjem for forældreløse børn. 76 fotografier viser gadescener, sultende børn, det jødiske politi, smuglere der kaster melsække over ghettomure. Til sidst er der tyske deportationsordrer om den store deportation der begyndte den 22. juli, 1942. Det første depot af *Oyneg Shabes* blev begravet tretten dage senere.¹

For at uddybe *Oyneg Shabes'* social- og kulturhistoriske studium af ghettoen opfordrede Ringelblum til indsamling af digte og litterære arbejder. Derfor har vi mulighed for at læse ghettodigte og noveller hvis kunstneriske kvaliteter er forbløffende høj. Det meste blev skrevet på polsk og jiddish. En samling af disse litterære arbejder blev offentliggjort i Bernard Marks *Tvishn lebn un toyt* (Mellem Liv og Død) på forlaget *Yidish-bukh* i Warszawa 1955. Leyb Goldins *Beretning om en Enkelt Dag* (1941) giver et dybdeportræt af en sultende intellektuels kamp for at overleve endnu en dag. I slutningen af 1943,

skrev den jiddiske forfatter Yehushua Perle et anklageskrift mod de jødiske ledere som han fordømte for deres manglende forsøg på at organisere modstand mod tyskernes deportationer. Disse og andre tekster kan man læse i engelsk oversættelse i David Roskies *The Literature of Destruction: Jewish Responses to Catastrophe* (Jewish Publication Society 1988) der også genoptrykker et udpluk af Ringelblums skrifter om etableringen og organiseringen af *Oyneg Shabes*. Den jiddiske poet Avrom Sutzkever som overlevede Vilna-ghettoen, udtrykte i digtet *Hvedekorn* (genoptrykt i Kassows bog), forfattet i Vilna-ghettoen i marts 1943 håbet om videreførelse af jødisk liv og kultur efter krigen:

*Efsher veln oykh di verter
Dervartn zikh ven oyf dem likht –
Veln in sho in basherter
Tseblen zikh umgerikht?*

*Un vi der uralter kern
Vos hot zikh farvandlt in zang –
Veln di verter oykh nern,
Veln di verter gehern
Dem folk, in zayn eybikn gang.*

"Måske vil disse ord bestå
Og nå at skimte lyset –
Og i den skæbnsvangre time
Vil de uventet blomstre på ny?

Og som det urgamle frø
Som forvandles til stilk –
Vil ordene nære
Vil ordene tilhøre
Folket i dets evige gang."

(forfatterens oversættelse)

Fra Warszawa-ghettoen.

”Når en jødisk *sofer* (skriver) starter med at kopiere en Tora må han, ifølge religiøs lov, tage et rituelt bad for at rense sig selv for al urenhed. Denne skribent løfter sin pen med et skælvende hjerte, fordi den mindste fejl i afskrivningen betyder destruktions af en hel verden. Det er med den samme følelse af ærefrygt at jeg begyndte mit arbejde med den ovennævnte titel. Jeg skriver det i et skjulested på den ariske side. Jeg står i gæld til polakkerne for de har reddet mit liv to gange under krigen ... Det er mit ønske at skrive objektivt, sine ira et studio (uden vrede eller fordomme), om spørgsmålet de polsk-jødiske forhold under den nuværende krig.”

Således introducerer Ringelblum sit sidste historiske arbejde, der opsummerede hans karriere som historiker og politisk aktivist. Dette arbejde blev skrevet i en bunker hvor Ringelblum med sin kone og søn, og 39 andre jøder blev beskyttet af en polsk familie i seks måneder indtil gruppen blev forrådt og skudt af Gestapo i marts 1944. Hans fastholdelse af historisk distance og objektivitet under de umenneskelige forhold i ghettoen er et interessant eksempel på hvordan den religiøse skribents kopiering af en Tora inspirerede den moderne historikers rolle som sandhedsvidne. Ringelblum navigerede i dette studie mellem sin taknemmelighed overfor polakkers heltedige redning af jøder (inklusive ham selv og hans familie) med livet som indsats – til den voksende polske ligegyldighed og i mange tilfælde

skadefryd som tilskuere til tyskeres deportationer af jøder. En vigtig grund til polakkers manglende medfølelse med jøderne var, som Kassow nævner, at de ikke blev betragtet som del af det polske moralsamfund. Desuden profiterede polakker direkte fra deportationen af jøder gennem overtagelse af deres ejendomme og ejendele som var en afgørende faktor i polsk overlevelse og social-økonomisk rekonstruktion efter krigen. Ringelblums studie fra 1944 er et væsentligt bidrag til en historisk forståelse af det ambivalente forhold mellem polakker og jøder under og efter anden verdenskrig, der fortsatte med at være et højeksplosivt emne i Polen.²

I Warszawa-ghettoen, som andre steder i Europa under anden verdenskrig, skrev jøder dagbøger og memoarer. De nedfældede deres vidnesbyrd om forbrydelser uden fortilfælde, i de fleste tilfælde uden at overleve til at se publiceringen af deres skrifter. *OyNEG Shabes* arkivet er en samling af sådanne jødiske vidnesbyrd der i Kassows fremragende bog omsider 65 år efter Warszawa-opstanden er beskrevet i en yderst læseværdig historisk afhandling

NOTER

¹ For en detaljeret beskrivelse af bogens indhold se historikeren Peter Millers anmeldelse i *The New Republic*, 3. april, 2008.

² Se Jan T. Gross: *Neighbors. The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland* (Princeton UP 2001) og *Fear. Anti-Semitism in Poland after Auschwitz. An Essay in Historical Interpretation* (Random House, 2006). Se også temanummeret *Making Holocaust Memory*, *POLIN: Studies in Polish Jewry* 20 (2007) red. Gaby N. Finder, Natalia Aleksun, Antony Polonsky og Jan Schwarz